

روش‌شناسی کیو: شالوده‌های نظری و چارچوب انجام پژوهش

نگارندگان

حسن دانائی‌فرد

دانشیار دانشگاه تربیت مدرس

سید یعقوب حسینی

استادیار دانشگاه خلیج فارس

روزبه شیخها

سرشناسه	: دانائی فرد، حسن، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: روش‌شناسی کیو: شالوده‌های نظری و چارچوب انجام پژوهش/ نگارندگان حسین دانائی فرد، سید یعقوب حسینی، روزبه شیخها.
مشخصات نشر	: تهران: صفار، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۲ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: 978-964-388-395-9
وضعیت فهرست نویسی: فیپا	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۹۰.
موضوع	: علوم اجتماعی - روش‌های آماری
شناسه افزوده	: حسینی، سید یعقوب، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده	: شیخها، روزبه، ۱۳۵۹ -
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ۹۲۹/۵ HA۲۹
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۰/۷۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۷۵۷۶۲

فهرست نویسی پیش از انتشار: انتشارات صفار

نام کتاب	: روش‌شناسی کیو: شالوده‌های نظری و چارچوب انجام پژوهش
مؤلفان	: حسن دانائی فرد - سید یعقوب حسینی - روزبه شیخها
ویراستار	: سید حسین کاظمی
طرح جلد	: فرهاد کمالی
حروفچینی	: معرفت
لیتوگرافی	: گنج شایگان
چاپخانه	: گنج شایگان ۵۵۴۰۳۴۷۸ ①
ناظر چاپ فنی	: اصغر امیرشکری
شمارگان	: ۱۱۰۰ نسخه
نوبت چاپ	: اول - بهار ۱۳۹۲
قیمت	: ۷۰۰۰ ریال
ناشر	: انتشارات صفار
مرکز پخش	: خیابان انقلاب - روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران - بازارچه کتاب - طبقه همکف
	انتشارات اشراقی ① ۶۶۴۰۸۴۸۷
	تلفن گویا: ۶۶۹۷۰۹۹۲
	خیابان انقلاب - روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران - بازارچه کتاب - طبقه زیرین
	پخش کتاب بینش ① ۶۶۴۹۶۲۹۹
	کتابفروشی مرادیان ① ۶۶۴۱۵۳۱۰
	کتابفروشی صفا ① ۶۶۹۷۸۸۴۶

www.saffarpublishing.ir

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۳۹۵-۹

www.Eshraghi.ir

ISBN 978-964-388-395-1

Email: saffar_publishing@yahoo.com

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

مشاوره جهت چاپ: ۰۹۱۲-۱۰۷۳۰۰۳

فهرست مطالب

۱۱	بخش نخست: جستارهای نظری
۱۲	فصل نخست: پایه‌های نظری روش کیو
۱۳	مقدمه
۱۳	مفهوم ذهنیت
۱۴	ذهن‌گرایی
۱۴	رفتارگرایی
۱۵	ذهنیت عامل
۱۷	گذار مفهوم ذهنیت از فروکاوش
۱۸	مفهومی جدید از ذهنیت: ویلیام جیمز و ویلیام استفنسون
۲۱	منطق استدلال استقرائی-قیاسی
۲۴	فصل دوم: خاستگاه و تاریخچه روش‌شناسی کیو
۲۵	مقدمه
۲۵	تاریخچه پیدایش روش‌شناسی کیو
۲۹	مدل جدید گردآوری داده برای روش‌شناسی کیو
۳۱	استانداردسازی در روش جدید
۳۲	انجام تحلیل عاملی بر مبنای فرد
۳۳	زندگی‌نامه حرفه‌ای و میراث ویلیام استفنسون
۳۴	گستره جغرافیایی و زمینه‌های کاربرد روش‌شناسی کیو
۳۶	فصل سوم: مراحل انجام پژوهش روش‌شناسی کیو
۳۷	مقدمه
۳۷	مراحل انجام پژوهش کیو
۳۷	مرحله نخست: طراحی پژوهش
۳۹	مرحله دوم: گردآوری داده‌ها
۴۰	مرحله سوم: تحلیل عاملی
۴۱	مرحله چهارم: تفسیر نتایج
۴۳	بخش دوم: طراحی پژوهش و گردآوری داده‌ها
۴۴	فصل چهارم: طراحی پژوهش
۴۵	مقدمه
۴۵	انتخاب موضوع پژوهش
۴۸	تعیین قلمروی پژوهش
۴۸	انتخاب پرسش پژوهش
۴۹	طراحی و تدوین «گزینه کیو» و «مجموعه کیو»
۵۰	ویژگی‌های مجموعه کیو مناسب: پوشش و تعادل
۵۱	مجموعه کیوهای ساختاریافته و بدون ساختار

۵۳	استراتژی‌های گردآوری گزینه‌ها
۵۵	تعداد گزینه‌ها
۵۶	موارد مهم در نگارش گزینه‌ها
۵۷	قدرت تعبیر معانی واژه‌ها در روش‌شناسی کیو
۵۹	انتخاب مشارکت‌کنندگان
۶۰	مقایسه گروه‌های مختلف
۶۲	تعداد مشارکت‌کنندگان در پژوهش کیو
۶۳	تعمیم نتایج

فصل پنجم: گردآوری داده‌ها

۶۵	مقدمه
۶۶	طراحی کارت‌ها
۶۸	طراحی جدول رتبه‌بندی
۶۸	توزیع رتبه‌بندی
۷۰	بازه رتبه‌بندی
۷۲	اطلاعات اولیه
۷۳	اطلاعات پایانی و مصاحبه
۷۴	برگزاری جلسه
۷۵	مرحله نخست: سه گروه اصلی
۷۵	مرحله دوم: رتبه‌بندی
۷۸	مرحله سوم: ثبت نتایج

بخش سوم: تحلیل داده‌ها

فصل ششم: شناسایی و استخراج عامل‌ها

۸۰	مقدمه
۸۱	استراتژی تحلیل
۸۵	تحلیل عاملی و تحلیل مؤلفه‌های اصلی
۸۷	ماتریس همبستگی
۹۲	سطح معنادار بودن همبستگی
۹۶	فرایند شناسایی و استخراج عامل‌ها
۱۰۲	مقدار ویژه و همه‌داشت
۱۰۴	مقایسه روش‌های گرانیگاه و مؤلفه‌های اصلی
۱۰۶	تعیین تعداد عامل‌ها

فصل هفتم: چرخش عاملی و شناخت عامل‌ها

۱۱۱	مقدمه
۱۱۲	فضای مفهوم
۱۱۶	بازنگری برخی مفاهیم روش‌شناسی کیو
۱۱۶	چرخش عامل‌ها
۱۱۹	انگیزه‌های چرخش عامل‌ها

۱۲۳		عامل‌های چرخیده و پسماند
۱۲۵		روش‌های چرخش عامل‌ها
۱۲۵		روش‌های ریاضی چرخش عامل‌ها
۱۲۷		ترکیب روش ریاضی و دستی
۱۲۸		برآورد عاملی
۱۳۰		امتیاز عاملی
۱۳۳		روش‌های مختلف برآورد امتیاز عاملی
۱۳۵		آرایه عاملی
۱۳۹		بخش چهارم: تفسیر نتایج
۱۴۰		فصل هشتم: تفسیر عاملی
۱۴۱		مقدمه
۱۴۱		لزوم نگاه کل‌نگرانه در تفسیر نتایج
۱۴۴		لزوم توجه به رتبه‌های میانی
۱۴۵		لزوم توجه به احساس مشارکت کنندگان
۱۴۵		یک مثال
۱۴۸		بررسی رتبه‌ها و برگه یادداشت
۱۵۵		تفسیر عاملی
۱۵۷		تعداد واژگان و خلاصه نویسی
۱۵۹		فصل نهم: نگارش مقاله
۱۶۰		مقدمه
۱۶۰		توجه به مخاطب و انتخاب نشریه مناسب
۱۶۲		نگارش مقاله
۱۶۲		بخش مقدمه
۱۶۷		بخش روش
۱۷۰		تحلیل‌های آماری
۱۷۲		بخش نتایج
۱۷۳		بخش بحث و نتیجه‌گیری
۱۷۷		پیوست: روند انجام تحلیل عاملی با نرم‌افزار SPSS
۱۷۸		مرحله نخست: ورود داده‌ها
۱۷۹		مرحله دوم: تنظیم پارامترهای تحلیل عاملی
۱۸۳		مرحله سوم: خروجی‌ها
۱۸۶		مرحله چهارم: امتیازهای عاملی
۱۸۹		منابع

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۶: محاسبه ضریب ثابت k	۸۸
جدول ۲-۶: محاسبه ضریب همبستگی.....	۸۹
جدول ۳-۶: محاسبه ضریب همبستگی.....	۹۰
جدول ۴-۶: ماتریس همبستگی مثال لیپست.....	۹۱
جدول ۵-۶: حالت‌های مختلف رتبه‌بندی سه گزینه با تکرار.....	۹۴
جدول ۶-۶: نمونه‌ای از مراحل محاسبه نخستین عامل.....	۹۸
جدول ۷-۶: استخراج عامل «الف».....	۹۹
جدول ۸-۶: نمونه‌ای از مراحل محاسبه عامل «ب».....	۱۰۰
جدول ۹-۶: نمونه‌ای از مراحل محاسبه عامل «پ».....	۱۰۱
جدول ۱۰-۶: بارهای عاملی هفت عامل شناسایی شده.....	۱۰۱
جدول ۱۱-۶: مقایسه ضرایب همبستگی و پسماند.....	۱۰۲
جدول ۱۲-۶: مقدار ویژه و همه‌داشت مثال لیپست.....	۱۰۴
جدول ۱۳-۶: مقایسه دو روش کدینگ و مؤلفه‌های اصلی.....	۱۰۵
جدول ۱۴-۶: سطح معنادار بودن مقدار ویژه عامل‌ها برای مثال لیپست.....	۱۱۰
جدول ۱-۷: بار عاملی نمودارکیوها پیش و پس از چرخش عاملی.....	۱۲۰
جدول ۲-۷: تغییر بارهای عاملی پس از چرخش عاملی بر پایه منطق استقرائی- قیاسی.....	۱۲۲
جدول ۳-۷: وضعیت نهایی عامل‌های مثال لیپست پس از چرخش.....	۱۲۴
جدول ۴-۷: نمودارکیوهای مناسب برای برآورد عامل‌ها.....	۱۲۹
جدول ۵-۷: محاسبه وزن‌های عاملی.....	۱۳۱
جدول ۶-۷: محاسبه امتیازهای عاملی.....	۱۳۲
جدول ۷-۷: مقایسه امتیازهای عاملی از روش‌های سره و ناسره.....	۱۳۴
جدول ۸-۷: رتبه‌های گزینه‌کیوها در آرایه‌های عاملی مثال لیپست.....	۱۳۶
جدول ۱-۸: رتبه‌های آرایه‌های عاملی مثال نظام جبران خدمات.....	۱۴۶
جدول ۲-۸: برگه یادداشت عامل «الف».....	۱۴۹
جدول ۳-۸: تکمیل برگه یادداشت عامل «الف».....	۱۵۴
جدول ۴-۸: تفسیر عامل «الف».....	۱۵۶
جدول ۵-۸: خلاصه تفسیر عامل «الف».....	۱۵۸
جدول ۱-۹: نمایش ساده گستره فراوانی جدول رتبه‌بندی کیو.....	۱۷۰
جدول ۲-۹: نمونه‌ای از مطالب زیر بخش تحلیل‌های آماری.....	۱۷۲

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۲: نمونه‌ای از جدول «رتبه‌بندی کیو»..... ۳۲
- شکل ۱-۳: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو..... ۳۸
- شکل ۱-۴: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو (طراحی پژوهش)..... ۴۶
- شکل ۱-۵: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو (گردآوری داده‌ها)..... ۶۷
- شکل ۲-۵: جدول رتبه‌بندی کیو برای مجموعه‌ای شامل ۴۰ گزینه..... ۷۱
- شکل ۳-۵: نحوه چیدمان کارت‌ها بر روی میز..... ۷۴
- شکل ۴-۵: جایگذاری گروه مثبت در جدول رتبه‌بندی کیو..... ۷۷
- شکل ۵-۵: نمونه‌ای از جدول رتبه‌بندی کیو تکمیل‌شده..... ۷۸
- شکل ۱-۶: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو (تحلیل عاملی ۱)..... ۸۲
- شکل ۲-۶: نمودار کیوی مشارکت‌کننده «الف» (راست) و «ب» (چپ)..... ۸۸
- شکل ۳-۶: نمودار کیوی مشارکت‌کننده «الف» (راست) و «ب» (چپ)..... ۹۰
- شکل ۴-۶: توزیع فراوانی ضرایب همبستگی رتبه‌بندی‌های سه گزینه با تکرار..... ۹۴
- شکل ۵-۶: ویژگی‌های منحنی نرمال..... ۹۵
- شکل ۶-۶: آزمون سنگریزه مثال لیست..... ۱۰۸
- شکل ۷-۶: آزمون سنگریزه پژوهشی با ۶۰ مشارکت‌کننده..... ۱۰۸
- شکل ۱-۷: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو (تحلیل عاملی ۲)..... ۱۱۳
- شکل ۲-۷: شبیه‌سازی فضای مفهومی با سالن نمایش..... ۱۱۴
- شکل ۳-۷: نمایش نمودار کیوها در دستگاه مختصات فضای مفهومی..... ۱۱۵
- شکل ۴-۷: نمایش نمودار کیوها در دستگاه مختصات فضای مفهومی..... ۱۱۸
- شکل ۵-۷: چرخش عاملی بر پایه منطق استقرائی-قیاسی..... ۱۲۱
- شکل ۶-۷: چرخش عاملی برای پاک‌سازی..... ۱۲۳
- شکل ۷-۷: داده‌های پژوهشی فرضی و نامناسب برای چرخش دستی..... ۱۲۶
- شکل ۸-۷: ترکیب چرخش دستی و ریاضی..... ۱۲۷
- شکل ۹-۷: تصویری نمادین از اشتراک نمودار کیوها و برآورد عاملی..... ۱۲۸
- شکل ۱۰-۷: آرایه عاملی مربوط به عامل «ب»..... ۱۳۵
- شکل ۱-۸: فرایند انجام پژوهش با روش‌شناسی کیو (تفسیر نتایج)..... ۱۴۲
- شکل ۲-۸: جدول رتبه‌بندی کیوی مثال نظام جبران خدمات..... ۱۴۶
- شکل ۱-۹: نمونه‌ای از نمایش تصویری عامل‌ها..... ۱۷۶
- شکل ۱: تعریف مشارکت‌کنندگان..... ۱۷۸
- شکل ۲: جدول ورود داده‌ها..... ۱۷۹
- شکل ۳: مسیر انتخاب تحلیل عاملی در منوی اصلی..... ۱۷۹
- شکل ۴: انتقال مشارکت‌کنندگان به متغیرهای تحلیل عاملی..... ۱۸۰
- شکل ۵: پنجره آماره‌های توصیفی..... ۱۸۱
- شکل ۶: پنجره روش استخراج عامل‌ها..... ۱۸۲

۱۸۲	شکل ۷: پنجره چرخش عاملی
۱۸۳	شکل ۸: پنجره امتیازهای عاملی
۱۸۴	شکل ۹: نمونه‌ای از ماتریس همبستگی تولید شده توسط نرم‌افزار SPSS
۱۸۴	شکل ۱۰: نمونه‌ای از جدول همه‌داشت
۱۸۵	شکل ۱۱: جدول مقدار ویژه و پراکندگی عامل‌ها
۱۸۶	شکل ۱۲: ماتریس بارهای عاملی
۱۸۶	شکل ۱۳: ماتریس همبستگی عامل‌ها
۱۸۷	شکل ۱۴: امتیازهای عاملی که توسط نرم‌افزار محاسبه شده‌اند
۱۸۸	شکل ۱۵: رتبه‌بندی امتیازهای عاملی

تقدیم بہ:

مہن مان ایران،

خانگی کہ در آن زیست ایم،

یہ گذشتہ اش مدیونیم و در برابر آیندہ اش مسئول.

www.ketab.ir

کلام آغازین

یکی از سرچشمه‌ی توسعه و تمدن، توجه به خرد جمعی است و از این روست که از دیرباز گفته‌اند: «همه چیز را همگان دانند». با نگاهی به روند رشد تمدن بشری متوجه خواهیم شد که پیشرفت و شکوفایی تمدن و توسعه‌یافتگی جوامع رابطه مستقیم با کیفیت فضای گفتمان و میزان اهمیت دادن به خرد جمعی در خط‌مشی‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان در آن جامعه دارد. از این روی، تدوین یک چارچوب مناسب برای گفتمان و هم‌اندیشی و همچنین درک و شناسایی تفاوت‌ها و شباهت‌های اندیشه‌های مختلف و مهم‌تر از آن هم‌آمیزی نظریات افراد ارزش بسیار دارد.

به طور سنتی روش‌های آماری به عنوان ابزاری برای بررسی ویژگی‌های مرتبط با نوع نگاه افراد به موضوعات مختلف و شیوه تصمیم‌گیری و رفتار افراد در شرایط گوناگون مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما در این روش‌ها امکان بررسی عمیق و مقایسه شیوه‌های ارزش‌گذاری و اولویت‌های ذهنی و به طور کلی ذهنیت افراد وجود ندارد. انسان‌ها، دنیا را به صورت‌های گوناگونی درک کرده و برداشت‌ها، نظرات، دیدگاه‌ها، اعتقادات و احساسات گوناگونی درباره موضوعات مختلف دارند. روش‌شناسی کیو، چارچوبی علمی برای پژوهش درباره ذهنیت افراد و شیوه نگرش آنها به موضوعات گوناگون است. این روش‌شناسی بر دیدگاه‌های ذهنی مشارکت‌کنندگان در پژوهش تمرکز دارد. در این روش دیدگاه‌های افراد گردآوری شده، همبستگی‌های میان آنها بررسی شده و با تحلیل عاملی، ذهنیت‌های مشترک در میان مشارکت‌کنندگان شناسایی و در نهایت این ذهنیت‌های مشترک تفسیر می‌شوند. به کارگیری این روش‌شناسی، منجر به آشکار شدن ذهنیت مشارکت‌کنندگان شده و پژوهشگر را قادر می‌سازد تا درکی کل‌نگرانه و کمی و هم‌زمان با جزئیات زیاد از دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان داشته باشد. مطالب مطرح شده در این کتاب به چهار بخش اصلی تقسیم شده است. در بخش نخست به جستارهای نظری پرداخته شده و پایه‌های نظری، خاستگاه و چگونگی شکل‌گیری روش‌شناسی کیو و تاریخچه آن و همچنین فرایند کلی روش کیو تشریح می‌شود. مطالعه این بخش برای درک روش‌شناسی کیو مفید بوده و راه را برای انجام صحیح پژوهش هموار می‌سازد و همچنین پایه‌های نظری برای درک مطالب ارائه شده در بخش‌های بعد در خواننده ایجاد خواهد کرد. در بخش دوم، روش برنامه‌ریزی برای انجام پژوهش، تهیه پیش‌نیازهای لازم برای گردآوری داده‌ها و همچنین روش انتخاب مشارکت‌کنندگان و شیوه گردآوری داده‌ها تشریح خواهد شد. در بخش سوم مفاهیم مورد نیاز برای درک تحلیل‌های آماری مرتبط با روش‌شناسی کیو تشریح خواهد شد. در این بخش سعی شده است دیدگاهی مفهومی از چگونگی و پایه‌های نظری و مفهومی روش‌های آماری برای خواننده ایجاد شود تا در هنگام استفاده از نرم‌افزارهای آماری تسلط کافی برای پیگیری تحلیل در جهت اهداف پژوهش داشته باشد. در بخش چهارم نکاتی برای نگارش گزارش و یا مقاله بر پایه پژوهش انجام شده ارائه شده است. در پیوست نیز دستورالعمل استفاده از نرم‌افزار SPSS ارائه شده است.

درباره این روش‌شناسی، کتاب‌ها و دست‌نامه‌های بسیاری نگارش شده است. با وجود اقبال جهانی، این روش‌شناسی در کشور ایران به صورت شایسته مورد توجه قرار نگرفته است. از این رو در این کتاب به ذکر کلیات و نکات کلیدی بسنده نشده است بلکه به طور تشریحی به این روش‌شناسی پرداخته شده و بر نگاه جامع به این روش‌شناسی و درک جنبه‌های مختلف روش‌های انجام پژوهش و تفسیر نتایج تأکید شده است.

حسن دانائی‌فرد، سیدعقوب حسینی، روزبه شیخها

بخش نخست

مبانی فلسفی پژوهش در مطالعات سازمان و مدیریت

www.ketab.ir

فصل اول: پایه‌های نظری روش کیر

مقدمه

در این فصل، مبانی روش‌شناسی کیو تشریح خواهد شد. تأکید بر مبانی نظری دارای آنچنان اهمیتی است که ویلیام استفنسون^۱، پایه‌گذار این روش‌شناسی، نیز بخش عمده‌ای از فعالیت خود را بر نگارش و انتشار مقاله‌ها و کتاب‌هایی درباره اصول نظری این روش‌شناسی متمرکز کرده است. به اعتقاد نگارندگان، مراجعه صرف به دست‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های انجام پژوهش به روش کیو بدون تعمق در پایه‌های نظری این روش‌شناسی، منجر به شناختی همچون شناخت داستان معروف «پیل در اتاق تاریک» خواهد شد. این فصل شالوده‌های نظری این روش‌شناسی را مورد بررسی قرار داده و در آن به موضوعاتی همچون ذهنیت^۲، خود ارجاعی^۳ و منطق استقرائی- قیاسی^۴ که از مفاهیم پایه‌ای این روش‌شناسی هستند پرداخته خواهد شد. همچنین به ارتباط مفهومی این روش‌شناسی و نظریه کوانتوم^۵ در فیزیک اشاره‌ای گذرا خواهد شد.

مفهوم ذهنیت

اندیشه‌های متمرکز بر شناخت انسان و ماهیت او یکی از دغدغه‌های دیرین جوامع علمی بوده که از قرن‌های چهارم و پنجم پیش از میلاد در نظریات افلاطون، ارسطو و دیگر اندیشمندان یونان باستان متجلی بوده است. یکی از رشته‌هایی که محور کنکاش علمی خود را بر روی شناخت انسان متمرکز کرده است، روانشناسی است. اکنون این رشته در زمینه‌های گوناگون، توسعه یافته و چند پاره شده است. برخی از روانشناسان بر ذهن و روان انسان و مسائل مربوط به آن تأکید دارند در حالی که برخی دیگر رفتارها یا فرایندهای فیزیولوژیکی و شیمیایی بدن انسان را مبنای شناخت ماهیت وجودی انسان می‌دانند. به نظر می‌رسد این رویکردها با هم وجه اشتراک زیادی نداشته باشند، جز این که همه آنها علاقه‌مند به شناخت انسان هستند. روش‌شناسی کیو با مفهوم ذهنیت و فهم آن به نحو مؤثری گره خورده است و برای درک روش‌شناسی کیو و هدف آن لازم است مفهوم ذهنیت از دیدگاه این روش‌شناسی مورد توجه قرار گیرد. بدون درک و شناخت جامع و عمیق نسبت به مفهوم ذهنیت از دیدگاه این روش‌شناسی، هرگونه تلاش برای انجام پژوهش، تیری در تاریکی است و درک درستی از جایگاه این روش‌شناسی به دست نمی‌دهد. این روش‌شناسی، مفهوم ذهنیت را در چارچوبی کل‌نگرانه و بدیع توسعه داده و آن را به گونه‌ای جدید معرفی کرده است. از این روی، برای درک مفهوم ذهنیت از دیدگاه روش‌شناسی کیو ابتدا نگاهی گذرا به اندیشه‌های موجود در رابطه با ذهنیت خواهیم داشت و سپس دیدگاه استفنسون را بیان خواهیم کرد.

1. Stephenson
2. Subjectivity
3. Self-Reference
4. Abduction
5. Quantum Theory

ذهن‌گرایی

ذهنیت‌گرایی^۱ در مقابل عینیت‌گرایی^۲ از ریشه کلمه «Subject» به معنای ذهن گرفته شده است و ریشه در دیدگاه‌ها و اندیشه‌های فلسفی افلاطون، هگل و کانت دارد که به ایده‌آلیسم مشهور است. در این دیدگاه جهان پیرامون ما، بیانی از ذهنیات ما است و پدیده‌های بیرونی بر اساس ادراکی که ما از آنها داریم قابل سنجش هستند. به اعتقاد هگل انسان‌ها تنها توانایی فهم جهان پیرامون را از طریق حواسی مانند بینایی، بویایی، لامسه، شنوایی و چشایی داشته و بدین طریق احساسی از جهان فیزیکی و سپس نسبت به خود و جایگاه خود در جهان به دست آورده‌اند. بنابراین زیربنای همه ادراکات ما از دنیایی که در آن زندگی می‌کنیم، ذهن و ساختارهای روان‌شناختی ما است.

کانت معتقد بود که ذهن انسان تصویری را بر جهان تحمیل می‌کند و آنچه نتواند در این ساختار بگنجد غیرواقعی است. نظام فلسفی کانت که فلسفه انتقادی نامیده می‌شود هسته فلسفه نوین در قرن نوزدهم است. پیروان هگل و کانت که به نوکانتی‌ها معروف شدند فلسفه کانت را دگرگون کرده و گسترش دادند. نوکانتی‌ها وجود ذهن را پذیرفته، و مرز مشخصی میان جهان انسانی و جهان طبیعی ایجاد کردند. از دیدگاه ایده‌آلیسم، واقعیت در ذهن افراد وجود دارد و در تعامل آنها با یکدیگر شکل گرفته و معنا پیدا می‌کند. در این دیدگاه، واقعیت محض، معنایی ندارد و ادراک و ذهنیت انسان‌ها است که بدان معنا می‌بخشد. بنابراین بین علوم طبیعی و علوم انسانی تفاوت وجود دارد و رویکردهای متفاوتی را می‌طلبند.

رفتارگرایی

رفتارگرایی^۳ در روانشناسی در اوایل قرن بیستم توسط جان ب. واتسون^۴ روانشناس مشهور آمریکایی در تقابل با نظریه ذهن‌گرایی پایه‌گذاری شد و تا اواخر دهه ۱۹۵۰ به عنوان نگرش حاکم بر روانشناسی قلمداد می‌شد. واتسون در بیانیه رفتارگرایی خود در ۱۹۱۳ نوشت:

روانشناسی به عنوان علمی تجربی و عینی، باید هر گونه اشاره به هوشیاری و ذهنیت را کنار بگذارد زیرا هر گونه تلاش برای درک مفهوم خودآگاهی و وضعیت درونی و ذهنی افراد بیهوده و بی‌نتیجه خواهد بود [۱].

روانشناسانی که از پیام واتسون پیروی کرده، ذهن، فرایندهای هوشیاری و همه اصطلاحات ذهن‌گرایانه را از روانشناسی حذف و بر رفتار بیرونی افراد که همان واکنش‌های آنها در موقعیت‌های مختلف است تأکید کردند. تا چند دهه در کتاب‌های روانشناسی تنها کارکرد مغز و اعصاب توضیح داده می‌شد و هیچ گونه اشاره‌ای به ذهن دیده نمی‌شد. واتسون حتی وجود روان، ذهن و خودآگاهی را مورد تردید

1. Subjectivism
2. Objectivism
3. Behaviorism
4. John Broadus Watson